

Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija

WWW.LU.LV/VDKKOMISIJA

ZIŅAS

Sākums > Ziņas

Čekas Bauskas nodaļas darbību un nevardarbīgo pretošanos (1954 - 1985) apskatījusi VDK pētniece Ruhocka

VDK zinātniskās izpētes komisija
19.03.2016

LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija publicē baušļnieces B. hist. Agnijas Ruhockas pētījuma apskatu "LPSR Valsts drošības komitejas Bauskas rajona nodaļas darbība un iedzīvotāju nevardarbīgā pretošanās (1954 – 1985)", kas izstrādāta vēstures zinātņu doktora Jāņa Ķerusa vadībā.

Apskats ir veltīts Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Valsts drošības komitejas (VDK) Bauskas rajona nodaļas darbības izpētei, pievēršot uzmanību padomju totalitāri un autoritāri birokrātiskā režīma vērstajām represijām pret vietējiem Bauskas rajona iedzīvotājiem. Šajā tēmā iekļauti arī vietējo iedzīvotāju mēģinājumi pretoties vietējai varai ar nevardarbīgu metožu palīdzību.

LPSR VDK darbība aptvēra visu Latvijas teritoriju, izveidojot LPSR VDK teritoriālās struktūras, kas bija izvietotas atbilstoši republikas administratīvi teritoriālajam iedalījumam. Republikas nozīmes pilsētās bija izvietotas pilsētu daļas (Rīgā, Ventspilī, Liepājā, Daugavpilī, Jūrmalā un Jelgavā), pārējās – rajonu nodaļas, tostarp Bauskas rajonā, kur darbojās LPSR VDK Bauskas rajona nodaļa. LPSR VDK nodaļu kontroli dažādu lēmumu un darba koordinēšanas veidā visbiežāk nodrošināja ar Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) pirmorganizāciju palīdzību. 1954. gadā dibinātā VKD oficiāli bija Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Ministru Padomei (PSRS MP) pakļauta institūcija ar ministrijas tiesībām, bet faktiski to kontrolēja nevis valdība, bet gan Padomju Savienības komunistiskās partijas (PSKP) Centrālā komiteja (CK)[1]. LKP Bauskas nodaļa izveidoja LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas LKP pirmorganizāciju, kurai bija noteicošā loma, jo tā kontrolēja LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas darbu un līdzdarbojās jautājumos, kas bija saistīti ar valsts drošības nostiprināšanu Bauskas rajonā.

Laika posms no 1944. līdz 1956. gadam bija raksturīgs ar plašām, pret Latvijas iedzīvotājiem vērstām masveida represijām – 1949. gada deportācija, bruņotās nacionālās pretošanās kustības dalībnieku fiziska iznīcināšana, spiego atmaskošanas akcijas, represijas pret cilvēkiem to ideoloģisko vai citu uzskatu dēļ, kā arī dažādas provokācijas, kuru rezultātā cieta daudzi nevainīgi cilvēki. Plašas akcijas risinājušās arī Bauskas apriņķī – gan deportācija, gan cīņa ar daudzām partizānu grupām.

Pēc valsts drošības sistēmas reorganizācijas, kas notika 1953. gadā, 1954. gadā kā VDK un tās aparātu reorganizēja okupācijas varas drošības iestādes rajonos un pilsētās. Mainījās arī represīvo metožu kopums, pārejot no masveida akcijām uz individuālajām vai atsevišķu personu grupu represēšanu, kā arī bija izveidota visaptveroša sabiedrības kontroles sistēma.

Pētījumā analizēts PA-848. fonds, kurā ietilpst Bauskas rajona Tautas deputātu padomes izpildu komitejas iekšlietu daļas LKP pirmorganizācijas dokumenti, aptverot laika posmu no 1944. līdz 1990. gadam. Šajā fondā pieejami dažādi dokumenti, tostarp protokoli, darba plāni par iekšlietu daļu darbu, vispārīga un fragmentāra informācija par LPSR VDK Bauskas rajona VDK darbu atskaišu veidā. Fondā iekļauti arī daudzi milicijas pirmorganizācijas dokumenti, kas sniedz informāciju par cīņu ar noziedzību un veicamajiem darbiem rezultātu uzlabošanā. Par kriminālizmeklēšanas daļas darba rezultātiem nekas konkrēts nav minēts, sniegti pārsvarā tikai vispārīgi vērtējumi, atklāto noziedzīgo nodarījumu procentuālie rādītāji, nevis veikto noziedzīgo nodarījumu konkrēts raksturs. Tāpat pētījumā caurskatīts arī PA-849. fonds, kurā ir LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas LKP pirmorganizācijas dokumenti laika periodā no 1945. līdz 1957. gadam. Fonds ietver dažādus protokolus, darba plānus. Šie dokumenti lielākoties atspoguļo informāciju par iekšējās disciplīnas jautājumiem, iedzīvotāju, kolhozu, sovhozu, Mašīnu un traktorū staciju (MTS) uzraudzību. Izskatīts arī PA-7518. fonds, kurā pieejami Bauskas rajona tautas tiesas un prokuratūras LKP pirmorganizācijas dokumenti no 1950. līdz 1975. gadam, tostarp protokoli, atskaites, darba plāni, priekšlikumi par tiesu darbu aktivizēšanu, darba disciplīnu, uzdevumiem cīņā pret noziedzību, informāciju par dažādu direktīvu apspriešanu, lekciju organizēšanu kolhozos par juridiskiem jautājumiem, partijas un valdības lēmumu izskaidrošanas plāni sabiedrībai, informācija par audzināšanas darbu sociālistiskās likumības izskaidrošanā. Pētījumā izmantotas arī 16 krimināllietas, kas pieejamas 1986. fondā *Latvijas PSR VDK par sevišķi bīstamiem pretvalstiskiem noziegumiem apsūdzēto personu krimināllietas*.

Analizējot LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas struktūru, jāvērs uzmanība, ka LPSR VDK Bauskas rajona nodaļa bija iekļauta Bauskas rajona Tautas deputātu padomes izpildu komitejas iekšlietu daļā. Iekšlietu nodaļas uzdevumos ietilpa nodrošināt valsts normatīvu ievērošanu, cīnīties pret noziedzību un veikt sabiedriskās kārtības nodrošināšanu Bauskas rajonā. Bauskas rajona Tautas deputātu padomes izpildu komitejas iekšlietu daļa sastāvēja no šādām struktūrvienībām: Kriminālmeklēšanas nodaļa, Ārējais dienests, Autoinspekcijas un ceļu uzraudzības vads, Izmeklēšanas nodaļa, Kaitniecības un spekulācijas nodaļa, Bērnu istaba (veica darbu saistībā ar nepilngadīgo lietām), Ugunsdzēsības inspekcija, Speckomandātūra, Valsts drošības komiteja, Pasu galds, Sekretariāts, Medicīniskā atskurbtuve, Iekšlietu daļas vadība.

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas stipendiāte, B. hist. Agnija Ruhocka starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas" 2015. gada 17. decembrī, Liepājā. Kristīnes Jarinovskas foto.

Lai iekšlietu nodaļas darbs sabiedriskās kārtības nodrošināšanā būtu pēc iespējas veiksmīgāks, visas iepriekšminētās struktūrvienības papildināja cita citu un intensīvi sadarbojās. LKP iekšienē tas bija uzdots pat kā pienākums – pastāvīga iekšlietu daļas darbinieku sadarbības uzlabošana, lai daudz labāk spētu cīnīties pret personām, kuras ir "kaitīgas padomju Latvijas sabiedrībai".

Tā kā Bauskas rajonam bija nodaļas statuss, atbilstoši 1959. gada Nolikumam par PSRS MP Valsts drošības komiteju un tās reģionālajiem orgāniem[2] tās darba nodrošināšanai bija paredzēti trīs līdz pieci darbinieki. Spriežot pēc iekšlietu nodaļas protokolos un atskaitēs pieejamās informācijas, LPSR VDK Bauskas rajona nodaļā divdesmitā gadsimta sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados bija trīs pastāvīgie operatīvie darbinieki (PSKP biedri), no 1981. līdz 1983. gadam – 4, bet no 1984. līdz 1985. gadam – 5. LPSR VDK Bauskas rajona nodaļa sastāvēja no administratīvās daļas, kurā ietilpa šie operatīvie darbinieki (PSKP biedri). Saņemot iedzīvotāju iesniegumus vai cita veida informāciju, tālākam darbam izmantoja sadarbību ar pārējām iekšlietu daļas struktūrvienībām. Ziņas par pašiem LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas darbiniekiem ir ļoti skopas, īpaši pēc 1957. gada, jo atsevišķas LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas fondu lietas LNA LVA nav.

Divdesmitā gadsimta piecdesmitajos gados LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas protokolos parādās tādi uzvārdi (bez personvārdiem) kā Titovs, Purviņš, Borisovs, Ošmanis un Dāvis. Dokumentos nav norādīta informācija par to, kurš ir nodaļas priekšnieks. Informācija pieejama tikai par sekretāru, kurš katru mēnesi tika pārvēlēts. No sešdesmitajiem gadiem un turpmāk parādās jau tādi uzvārdi (bez personvārdiem) kā Ziediņš, Jegorovs, Serkovs un Burbo. Sākot no septiņdesmitajiem gadiem Ilja Burbo kļūst par vadošo pilnvaroto LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas LKP pirmorganizācijā, vēlāk (līdz pat LPSR VDK likvidēšanai 1991. gada 24. augustā) strādāja kā LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas priekšnieks. Sākot ar astoņdesmitajiem gadiem, iekšlietu daļas pilnvarotie jo īpaši uzteica I. Burbo darbu. Viņa vadībā vairs nebija konstatēti darba disciplīnas pārkāpumi LPSR VDK Bauskas rajona nodaļā, bija veikts veiksmīgs "profilaktēšanas" darbs, novērsti dažādi nevardarbīga rakstura "pretpadomju aktivitāšu" draudi[3]. Salīdzinājumam sešdesmito un septiņdesmito gadu iekšlietu daļas protokolos var lasīt pastāvīgus aizrādījumus par darbinieku disciplīnas pārkāpumiem, nepilnvērtīgi veiktu darbu.

Līdzās pastāvošajiem sarežģījumiem apzināt konkrētus LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas darbiniekus ir arī tie, kas liedz precīzi noteikt LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas iekšējo struktūru. Pieejamajos un līdz šim izskatītajos dokumentos neparādās, piemēram, informācija par operatīvā darba struktūrvienībām jeb "daļām". Ievērojot nodaļas statusu, nav izslēgts, ka likts uzsvars uz administrāciju, kuras darbinieku skaits varē no trīs līdz pieciem, bet citu struktūrvienību detalizētai noteikšanai nav pievērsta uzmanība. Ievērojot to, ka atbilstoši PA 848. fondā pieejamajām iekšlietu daļas atskaitēm, LPSR VDK Bauskas nodaļa ļoti intensīvi sadarbojās ar citām iekšlietu daļas struktūrvienībām, un pieļaujams, ka tās aizstāja nepieciešamību pēc atsevišķām operatīvā darba struktūrvienībām.

LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas centrālā iestāde atradās Uzvaras ielā 3, Bauskā – ēkā, kas atrodas tagadējās Parka ielas un Uzvaras ielas stūrī. Otra adrese ir Padomju iela 16 (tagad Kalna iela 16), Bauskā, kur VDK atradās tās darbības nogalē, nav fiksēt precīzs darbības laika sākums pēdējā adresē.

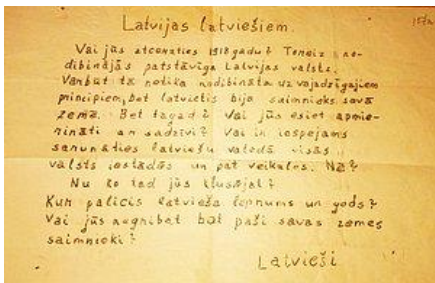
Līdzās LPSR VDK Bauskas rajona nodaļai LKP Bauskas nodaļas uzraudzībā darbojās arī Bauskas rajona milicijas daļa, kas sadarbojās ar LPSR VDK. Bauskas rajona milicijas daļa sastāvēja no kriminālnodaļas un kaitniecības un spekulācijas nodaļas. Kriminālnodaļas kompetencē bija noziedzīgu nodarījumu atklāšana, cīņa ar visa veida noziedzību. Valsts aparātam "bīstamos elementus" tā nodeva LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas rokās. Kaitniecības un spekulācijas nodaļas pārraudzībā lielākoties bija ekonomisko noziedzīgu nodarījumu izmeklēšana, cīņa ar "spekulantiem", "sabiedriskā īpašuma izšķērdētājiem" un "parazītiskiem elementiem", kuri dzīvoja pāri saviem līdzekļiem un kuri nonāca arī LPSR VDK uzmanības lokā. Daudzus it kā noziedzīgos nodarījumus tautsaimniecībā radīja Latvijas Republikas tiesiskajai sistēmai pretējā okupācijas režīma iekārta, kura noliedza privāto iniciatīvu, un personas, kas veica mazo uzņēmējdarbību vai bija pašnodarbinātas, darbojās pretēji pastāvošajiem normatīviem, kā, piemēram, atsevišķi Bauskas rajona lauku veikala vadītāji nonāca milicijas un LPSR VDK redzeslokā, jo tie caur pazīšanas no noliktavām saņēma maizes miltus un citus produktus daudz vairāk nekā paredzēts^[4].

LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas sadarbība notika arī ar Valsts ugunsdzēsības inspekciju. LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas darbinieki ar inspekcijas palīdzību organizēja kopīgus reidus^[5] lauksaimniecības uzņēmumos ražas novākšanas laikā, lai nepieļautu neatļautas spekulācijas ar ievāktu ražu.

Nozīmīgs palīgspēks ne tikai visai iekšlietu nodaļai, bet arī čekistiem LPSR VDK Bauskas rajonā bija komjaunieši. Komjaunieši veikuši ievērojamu darbu cīņā par sabiedriskās kārtības ievērošanu un noziedzības likvidēšanu. LPSR VDK Bauskas rajona nodaļa bija sevišķi ieinteresēta, lai ar komjauniešu palīdzību varētu panākt vietējo jauniešu ikdienas gaitu kontroli. Bauskas rajonā bija organizētas komjauniešu patruļas^[6], kas ne tikai uzraudzīja sabiedrisko kārtību, bet arī centās iesaistīt "problemātiskos" jauniešus Komjaunatnē, kas atsevišķos gadījumos bija arī daļa no tā saucamās "profilaktēšanas".

LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas iekšlietu daļai iesniegtajās dažāda veida atskaitēs par padarīto bija norādīts, ka bieži saņemta informācija un tādēļ izvirzīti uzdevumi cīņai pret šādu rīcību, kā politiski un nacionālistiski nepareizi un pretvalstiski izteicieni, ideoloģiski kaitīgās literatūras glabāšana, pretvalstisku lapu izplatīšana, nelikumīga ieroču glabāšana, vietējo kontakti ar ārzemniekiem. LPSR VDK Bauskas rajona nodaļa pieņēma iesniegumus no Bauskas rajona iedzīvotājiem, veica "profilaktēšanas" darbu, lasīja lekcijas, veica pratināšanas, krāpšanas, vāca pierādījumus, bet visbiežāk lietas nodeva LPSR VDK izmeklēšanas daļai Rīgā, kur pieņēma lēmumu par lietas tālāko virzību.

1944. gadā, PSRS karaspēkam otrreiz okupējot Latvijas Republiku, Bauskas rajonā no 1944. gada līdz piecdesmito gadu pirmajai pusei vērojamas izteiktas Latvijas nacionālo partizānu aktivitātes, pret kurām PSRS valsts drošības spēki vērsa dažādas akcijas. Šo akciju un operāciju kulminācija piedzīvota no 1950. līdz 1951. gadam, kad Bauskas rajonā bija likvidētas gandrīz visas nacionālo partizānu grupas^[7]. Dažas operācijas pret nacionālajiem partizāniem norisinājās vēl līdz 1954. gadam. Pēc valsts drošības sistēmas reorganizācijas drošības iestāžu uzmanība Bauskas rajonā līdz pat divdesmitā gadsimta sešdesmitajiem gadiem joprojām bija pievērsta personām, kas bija iesaistītas partizānu aktivitātēs vai bija šo aktivitāšu atbalstītāji.

Plaši arestī līdz pat divdesmitā gadsimta sešdesmitajiem gadiem vērojami arī bijušo pašaisardzībnieku, leģionāru, latviešu policijas bataljona darbinieku un citu "vāciešu atbalsītāju" vidū, par ko liecina LNA LVA 1986. fonda aprakstā iekļauto cilvēku saraksts. Tas norāda, ka minētajā laikā vislielākā uzmanība bija pievērsta tādiem "pretpadomju elementiem", kas bija saistīti ar Otrā pasaules kara aktivitātēm. Piemēram, pētot LNA LVA 1986. fonda krimināllietas, var konstatēt, ka 1954./1955. gada ziemā ticis arestēts bijušais pašaisardzībnieks Viktors Lasmanis (1900 –?), kuram piesprieda astoņus gadus ilgu cietumsodu[8]. Bauskas apriņķī mitinājušās arī atsevišķas personas, kas ietilpa tā sauktajā "Arāja komandā". 1955. gada augustā bija ierosināta krimināllietā un par "dzimtenes nodevību" un nelikumīgu ieroču glabāšanu apcietināts 1911. gadā dzimušais Pēteris Iklāvs[9]. 1941. un 1942. gadā nacistiskās Vācijas okupācijas laikā P. Iklāvs strādāja laikrakstā "Zemgale" par ārštata korespondentu, bet 1942. un 1943. gadā bija "Arāja komandas" sastāvā, apsargājot vienu no Bauskas rajonā esošajiem geto un piedaloties ebreju šaušanas akcijās, pēc tam ticis mobilizēts Latviešu SS brīvprātīgo leģionā un piedalījies kaujās pret padomju armiju. Pēc nacistiskās Vācijas kapitulācijas saņemts padomju gūstā un pildījis dažādus darbus sagrauto pilsētu atjaunošanā. 1946. gadā, atgriezdamijs no filtrācijas nometnes, nolūkā slēpt savu piedalīšanos nacistiskās Vācijas armijā, sācis dzīvot "nelegāli", slēpdamies tēva mājās Iecavas ciema Iklāvos. P. Iklāvs ar tēva starpniecību dabūjis "krievu sistēmas kara šauteni" un municiju. Milīcija notvēra P. Iklāvu un nodeva LPSR VDK rokās. Rezultātā P. Iklāvam noteikta brīvības atņemšana uz 10 gadiem.[10]

LPSR VDK Bauskas rajona pārstāvji jo īpaši aicināja biedrus būt modriem attiecībā uz politiski apcietinātajiem, kuri divdesmitā gadsimta sešdesmitajos gados atgriezās no apcietinājuma. Šādas personas uzskatīja par "politiski nedrošiem elementiem". Šīs "politiski neuzticamās personas" LPSR VDK ieskatā centās savu iepriekš sodīto darbību atsākt un iesaistīt jaunatni[11]. Ievērojot to, ka vietējie darba ņēmēji, pieņemot darbā, bieži nepārbaudīja attiecīgo personu identitāti un nenoskaidroja pagātņi, arī to, vai persona atgriezusies no spēcīgas izspējas, LPSR VDK darbinieki aicināja vietējiem būt uzmanīgiem un pārbaudīt ikkatru aizdomīga cilvēka identitāti un ziņot LPSR VDK Bauskas rajona nodaļai. Ja radās aizdomas par saistību ar pretpadomju aktivitātēm, šie cilvēki nonāca LPSR VDK pastāvīgā uzraudzībā.[12]

Viena no metodēm, lai valsts drošības iestāžu darbs būtu pēc iespējas efektīvāks, bija ziņotāju vervēšana, pretī solot gan naudas samaksu, gan iespēju izvairīties no obligātā dienesta padomju armijā, gan citus labumus, piemēram, profesionālajā darbībā.

1954. gada 12. martā PSKP CK pieņēma lēmumu *Par valsts drošības orgānu darbu*[13], kas paredzēja, ka pretizlūkošanas galvenais uzdevums ir "imperālistisko valstu iesūtīto spiegu, diversantu un teroristu atklāšana un atmakošana".[14] Tā rezultātā LPSR VDK Bauskas rajona nodaļa lielu uzmanību pievērsa arī vietējo iedzīvotāju saziņai ar ārzemēm, kā arī kontaktiem ar ārzemniekiem. Piemēram, divdesmitā gadsimta septiņdesmito gadu otrajā pusē LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas atskaitēs iekšlietu daļai atspoguļots, ka katru gadu gan republikas iekšienē, gan ārpus tās ar ārzemniekiem satikās vidēji 60 līdz 80 Bauskas rajona iedzīvotāju[15]. Šajā sakarā bija saņemta informācija, ka dažas personas, satiekoties ar ārzemniekiem, neatbilstoši uzvedas. Proti, vietējie iedzīvotāji esot ļāvušies ārzemju ideoloģiskai iedarbībai un pieļāvuši citas "kaitīgas darbības"[16]. Konkrēti piemēri gan nav minēti. Lai ar šo parādību cīnītos, LPSR VDK darbinieki ciešā kontaktā ar Pasu galda darbiniekiem cīnījās par pasu režīma ieviešanu Bauskas rajonā un valsts noziedznieku meklēšanu. Katru gadu pārbaudīti vairāk nekā 100 cilvēki, kuri brauca uz ārzemēm no Bauskas rajona personīgās un citās darīšanās[17]. Nodaļas pilnvarotie uzturēja arī ciešus sakarus ar partijas un padomju aktīvu, veicot aģitācijas darbu lekciju veidā.

Saistībā ar LPSR VDK ārštata darbinieku vervēšanu jāmin Leopolds Kļaviņš. Viņš bija viens no pirmajiem, kurš 1991. gadā publiski atzinās, ka bijis LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas ziņotājs, pamatojot savu atkāsmi šādi:

"Es nespēju un arī negribu vairs slēpt patiesību. Gribu, lai man nebūtu noslēpumu no darbabiedriem, draugiem un tuviniekiem. Tikai tad varēšu justies kā cilvēks, vēl jo vairāk tādēļ, ka nevienu neesmu nodevis".[18]

Kad Rundāles pilī sākās restaurācijas darbi, tur sāka vest arī ārzemju tūristus, tādēļ LPSR VDK Bauskas rajona nodaļai Rundāle kļuva par pirmās nozīmes objektu. Bija jāpasargā vietējie no nekontrolējamem sakariem ar ārzemniekiem, īpaši no saskares ar latviešu emigrantiem. Bija steidzīgi jāmeklē "savi cilvēki". Tobrīd L. Kļaviņš bija Rundāles pils direktora vietnieks, tādēļ kā LPSR VDK darbinieku izvēlējās tieši viņu. Kļaviņam tika doti dažādi norādījumi, kuru izpilde bieži pat neesot bijusi iespējama. Šādu situāciju L. Kļaviņš raksturoja sekojoši: "Tad jau katram ārzemniekam būtu jāpieliek novērotājs".[19] Reizēm viņš tika izsaukts arī pie LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas priekšnieka I. Burbo, kas šādās reizēs veica "audzināšanas darbu". Bieži sekoja arī pamudinājumi aktīvi iesaistīties darbabiedru sarunās, organizēt debates, organizēt iedzeršanas, lai varētu iegūt pēc iespējas izsmelšāku informāciju par katru potenciāli aizdomīgo personu.

Sākot no divdesmitā gadsimta sešdesmitajiem gadiem, kad bija apspiesti Otrā pasaules kara un nacionālās bruņotās pretošanās "pretpadomju elementi", Bauskas rajonā vērojamas nevardarbīgās pretošanās izpausmes, kurām piemīt nacionālistisks raksturs. Viena no LPSR VDK darba prioritātēm bija cīņa ar "nacionālistisku izpausmēm", jo tās uzskatīja par "bīstamām" PSRS iekšējai stabilitātei. Par galvenajām "nacionālistiska izpausmēm" atzina tādas darbības kā nacionālu uzskatu paušanu, "pretpadomju un nacionālistisku" radiopārraižu klausīšanos, "prevalstiskas" literatūras lasīšanu, izplatīšanu un latviešu patriotisku dziesmu dziedāšanu. LPSR VDK par sevišķi bīstamiem uzskatīja politiski aktīvos jauniešus, jo atšķirībā no vecākās paaudzes, kura bija diezgan atturīga, tieši jaunieši bija tie, kuri atļāvās paust daudz radikālākus uzskatus nacionālajos jautājumos. Latviešu jaunieši dažādās protesta formās vērsās pret Latvijas pilsoņu, īpaši latviešu, nacionālo apspiešanu. Par sevišķi bīstamiem uzskatīja informāciju par to, ka kāds gatavojas izveidot pretpadomju grupu.

Lai novērstu šādas aktivitātes, LPSR VDK Bauskas rajona nodaļa organizēja kultūrmasu sarīkojumus, lasīja informatīvas lekcijas, kā arī ļoti rūpējās par pašu pilnvaroto darbinieku izglītību, lai liktu uzsvāru uz "profilaktiskā" darba paplašināšanu rajonā. Vietā citāts no viena protokola:

"Profilaktiskais darbs ir kā ķīļa tam, ka, jūtot un zinot mūsu darbinieku vienmēr un visur, noziedzīgie elementi baidīsies izvērst savu noziedzīgo darbību".[20]

Minētā "profilakse" (saukta arī "profilaktēšana") jeb brīdinošu sarīkojumu kopums, kas visbiežāk izpaudās kā izsaukšana uz LPSR VDK, bija biežākais lietotais līdzeklis pret jauniešu rīcību. Daudzus "profilaktēja" ar milicijas palīdzību, bet gadījumos, kad "varai naidīgā" darbība turpinājās, sodīja kā "antisabiedriskus elementus" un huligānus. Saistībā ar iepriekšminēto Bauskas rajonā plaši vērojama milicijas darbība, piemēram, 1963. gadā kopā ar citām iekšlietu daļas struktūrvienībām bija izstrādāts kopējs sarīkojumu plāns cīņai ar noziedzības likvidēšanu nepilngadīgo vidū. Tas saistāms arī ar to, ka 1962. gadā "profilaktiskajā uzskaitē" nonāca 32 jaunieši[21]. Savukārt 1960. gadā Bauskas rajonā atklāja Jura Ziemeļa jauniešu pretpadomju grupu, kas izvērta pretpadomju aģitāciju.

1941. gadā Bauskas rajona Bārbeles ciemā dzimušais Juris Ziemeļis, sasniedzis vien astoņpadsmit gadu vecumu, 1959. gada 23. janvārī bija sodīts ar brīvības atņemšanu uz diviem gadiem^[22]. Minētā krimināllieta plaši atspoguļota LNA LVA 1986. fonda 43919. lietā un sastāv no pieciem sējumiem. 1958. gada novembrī J. Ziemeļis bija nodomājis izkārt Bauskā Latvijas Republikas valsts karogu, bet uz sienām uzrakstīt "pretpadomju lozungus". Savā dzīvoklī glabājis un lasījis "pretpadomju literatūru", piemēram, laikrakstus *Tēvija* un *Laikmets* un grāmatas, kā, piemēram, *Tev mūžam dzīvot, Latvija!* (izdota 1938. gadā).^[23] Taču tas bija tikai sākums, jo jau pēc atbrīvošanas kopā ar domubiedriem bijis gatavs izvērst bruņotu pretošanos.

1959. gada septembrī pēc pirmstermiņa atbrīvošanas no ieslodzījuma Mordvijas Autonomajā padomju sociālistiskajā republikā (APSR) ceļā uz dzīvesvietu J. Ziemeļis kopā ar Vilni Krūkliņu apsprieda jautājumu par "pretpadomju" darbības atjaunošanu savās dzīvesvietās. J. Ziemeļis, dzīvodams Bauskas rajona Bārbeles ciemā no 1959. gada beigām līdz 1960. gada jūlijam, savu paziņu starpā veica "pretpadomju agitāciju", vērsta pret padomju varu, kolhoziem, un izteica gatavību turpināt cīņu pret padomju varu līdz savas dzīves beigām. J. Ziemeļa agitācijas iespaidā viņam pievienojās arī Zīgurds Masulis un Jānis Jadzevičs. Visu triju ieskatā okupācijas vara bija netaisnīga, kolhozieki un strādnieki par savu darbu maz saņēma un padomju valstī tauta bija aplaupīta. Rezultātā nodibināja primitīvu pagrīdes tipogrāfiju "pretpadomju lapiņu" izgatavošanai, meklēti ieroči^[24]. 1960. gadā bija gaidāms, ka J. Ziemeļi iesauks padomju armijā, kurā viņš negribēja dienēt, tāpēc Ziemeļis nolēma atstāt darbu un pāriet "nelegālā stāvoklī" ar nolūku cīnīties pret padomju varu. J. Jadzevičs un Z. Masulis pievienojās J. Ziemeļim. Visi trīs apsprieda iespējamos cīņas veidus pret padomju varu bruņotā ceļā, "pretpadomju lapiņu" izgatavošanu un izplatīšanu, nacionālo karogu izkāršanu un naudas līdzekļu rašanu ieroču iegādes. Viņu mērķis bija rīkoties līdzīgi, kā tas bija darīts 1956. gadā Ungārijā, kur bija pieredzēta spontāna sacelšanās pret Ungārijas stalinistu valdību un tās Padomju Savienības atbalstīto politiku. Šajā laikā J. Ziemeļis esot izteicies, ka jāiznīcina personas, kas, viņaprāt, ir latviešu tautas nodevēji. Viņš uzskatīja, ka latviešu tautas nodevējiem esot pieskaitāmi Bauskas rajona kolhoza *Gaisma* priekšsēdētājs A. Laugalis, vairāki LKP Bauskas nodaļas biedri, Bauskas rajona Bārbeles ciema padomes priekšsēdētājs, LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas pilnvarotie un divas personas, kas bija liecinājušas pret viņu 1959. gadā^[25]. Savā dienasgrāmatā Ziemeļis rakstījis, ka viņš vēlas cīnīties par brīvību, asinīm, biedru ciešanām, kuri jau miruši, jo tie krituši cīņā par Latvijas neatkarību vai smok ieslodzījuma vietās^[26].

1960. gada 28. augustā J. Ziemeļis un J. Jadzevičs apmeklēja Rīgas Brāļu kapus, kur 1960. gada 18. novembrī nolēma noraut LPSR karogu un tā vietā iekārt Latvijas Republikas valsts karogu. Šo iecerī viņiem neizdevās īstenot, jo drīz vien tika aizturēti. Pirms aizturēšanas abi devās uz Talsu rajonu pie V. Krūkliņa, lai ar viņa palīdzību iegādātos ieročus, kā arī koptīgi, paļaujoties uz uzticamām personām, mēģinātu apzināt vietas, kur no Otrā pasaules kara laika saglabājušies ieroči un munīcija. Viņi esot noteikti apņēmušies izrēķināties ar latviešu tautas nodevējiem, pie kuriem pieskaitīja partijas aktīvu. Lai iegūtu līdzekļus ieroču iegādei savas "pretpadomju grupas" vajadzībām, visi trīs vienojušies aplaupīt veikalu Saldus pilsētas tuvumā un atrakt kapavietas Dobeles rajona Vadakstes apkaimes kapos, lai mēģinātu atrast vērtlietas. Tāpat bijis izstrādāts tālāks plāns aplaupīt veikalu Lietuvas Pučēkalna ciematā un mēģināt atrast veikalu Ķekavā. Tad bija nolemts kādu laiku slēpties Bauskas apriņķa Taurkalnes mežos, kur būtu iespējams atrast ieročus un munīciju un vēlāk izbūvēt mežā bunkurus pārtikai un munīcijai, kā arī iesaistīt vairāk cilvēku, lai sāktu aktīvu cīņu pret padomju varu.

Par spīti vērienīgajām iecerēm, 1960. gada 28. septembrī visi trīs tika notverti un vēlāk tiesāti^[27]. J. Ziemeļim noteica 14 gadus brīvības atņemšanas par "politiska terora" plānošanu un "pretpadomju propagandu". Tāpat tika tiesāti arī domubiedri J. Jadzevičs un Z. Masulis. Rezultātā vienam piesprieda 10 gadus brīvības atņemšanas, bet otram – 6. J. Ziemeļis sodu izcietā Vladimīras cietumā un Mordvijas Autonomās Padomju Sociālistiskās Republikas (APSR) nometnēs. Pēc atbrīvošanas 1975. gadā atradies drošības iestāžu uzraudzībā^[28].

Analizējot jauniešu grupas, noteikti minams arī Aivars Kalniņš, dzimis 1952. gada 16. janvārī Bauskas rajona Gailišu ciemā. 1970. gadā ticis saukts pie kriminālbildības par to, ka, atrodoties "buržuāziski nacionālistisko" ideju iespaidā, 1969. gadā kopā ar Jāni Veidmani un Hariju Bērziņu apsprieda jautājumus par aktīvas propagandas un agitācijas īstenošanu nolūkā musināt uz "nacionālu naidu un nesaticību" starp latviešu un krievu tautības pilsoņiem, dzīvojošiem LPSR, kā arī vienojās par "musinoša rakstura" skrejlapu izplatīšanu, kas bija vērstas pret krievu tautības pilsoņiem LPSR VDK uzdevumā LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas pilnvarotajiem uzdeva veikt kratīšanu Aivara Kalniņa un viņa ģimenes dzīvesvietās – Bauskas rajona Gailišu ciema *Saulīšos* un Codes ciema *Tranīņu* mājās – ar mērķi atrast uz "nacionālo naidu musinošu" literatūru, dokumentus, sacerējumus, personības raksturojošus vai citus dokumentus un to izgatavošanas līdzekļus. Kratīšanas rezultātā atrastas rakstāmmašīnu papīra lokšņu pakas un kopējamā papīra loksnes^[32]. Ievērojot minēto, A. Kalniņš bija izslēgts no Rīgas Politehniskā institūta un īslaicīgi apcietināts.

Kopš divdesmitā gadsimta septiņdesmitajiem gadiem skolas vecuma jaunieši, ievērojot to, ka atšķirībā no augstākās izglītības vidējā izglītība bija obligāta un ka tādēļ skolēnam nedraudēja izslēgšana no skolas, atšķirībā no studenta, kam izslēgšana faktiski sagrāva nākotnes izredzes uz sekmīgu karjeru, iesaistījās dažāda veida darbībās, par kurām interesējās okupācijas varas drošības iestādes.

Tā, piemēram, 1976. gada novembrī "profilaktētā" skolēnu grupa – Valdis Vtoliņš, Ojārs Kirlika un Māris Ramanis – atklāti pie žaketēm nēsāja leģionāru zīmes ar Latvijas Republikas valsts karoga attēlu^[33]. Lai gan daudzi to bija redzējuši, tomēr neviens neko neziņoja ne LPSR VDK Bauskas rajona nodaļai, ne milicijai. LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas atskaitēs iekšlietu daļai minēti "signāli", ka ne tikai skolēni, bet arī pieauguši puīši braukājot ar

motocikliem un uz ķiverēm uzziņēti dažādu ārvalstu karogi, pat Latvijas Republikas valsts ģerbonis[34]. LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas pilnvarotie nolēma, ka šajā jautājumā jāpiestrādā arī ceļu uzraudzības vada darbiniekiem, organizējot sabiedrību un izskaužot šādu parādību.

Starptautiskajam minams arī 1965. gadā dzimušais baušķenieks Jānis Legzdīns, Vides aizsardzības kluba informācijas nozares vadītājs. No 1985. gada J. Legzdīnu un viņa ģimeni sistemātiski vajāja LPSR VDK[35]. 1985. gadā J. Legzdīns kopā ar vēl diviem jauniešiem 15 gadu vecumā ceļamkrāna galā uzvilka "buržuāziskās Latvijas karogu". VDK to novērtēja kā sevišķi cinisku rīcību. Saskaņā ar J. Legzdīna mātes Annas Legzdīnas atmiņām izmeklēšanas laikā dēls ticis provocēts. Turklāt viņam esot pat uzbrukts, piemēram, 1986. gada maijā J. Legzdīnam lecavā uzbrukuši iereibuši vīrieši. Otrā rītā LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas priekšnieks I. Burbo zvānījis puīša mātei uz darbu un interesējies par Jāni. Līdz minētajam notikumam I. Burbo telefoniski nekad nebija interesējies par J. Legzdīnu. Notikušā uzbrukuma rezultātā J. Legzdīns nonāca slimnīcā ar smadzeņu satricinājumu. J. Legzdīns mācījās Rīgas 4. medicīniskajā skolā, un, kad LPSR VDK Bauskas rajona nodaļa informēja skolas vadību par J. Legzdīna "cinisko rīcību", proti, par karoga uzvilkšanu, J. Legzdīnu no skolas izslēdza, jo ārsta profesija neesot savienojama ar šādu rīcību[36]. Turpmāk visa J. Legzdīna dzīve līdz Latvijas Republikas neatkarības atgūšanai noritēja LPSR VDK uzraudzībā. 1990. gadā par J. Legzdīnu iestājās Bauskas rajona Tautas deputātu padomes deputāte Inta Baltgalve, kura laikrakstam *Pilsonis* un tās izdevējam Latvijas Republikas Pilsu Kongresam uzrakstīja atklātu vēstuli par šo nepieņemamo LPSR VDK rīcību.

Starptautiskajam minams arī "pretpadomju literatūras" izplatīšanu. Kā raksturīgs piemērs minams gadījums ar Laimoni Bračku, dzimušu 1924. gadā Bauskas rajonā, un Veru Valteri, dzimušu 1903. gadā Bauskas rajonā. Šo gadījumu atspoguļojošā krimināllietā detalizēti lasāma LNA LVA 1986. fondā.

V. Valtere bija bijušā Paņemūnes luterāņu baznīcas draudzes mācītāja Teodora Valtera sieva. V. Valtere sākusī rakstīt reliģiozus "pretpadomju satura sacerējumus" un glabājusi reliģioza rakstura "pretpadomju literatūru", ko deva lasīt citiem. Savos apcerējumos viņa esot apmelojusi Padomju Savienības vadītājus, sniegusi par viņiem fantastiskus izdomājumus un nosaukusi par zvēriem. Tāpat viņa esot apmelojusi PSKP un padomju valdības politiku, izteikusies par padomju varas krišanu. Šos apcerējumus V. Valtere sākusī izplatīt 1958. gadā Bauskas apriņķa Brunavas ciemā. Laimonis Bračka, kurš tobrīd bija Paņemūnes kūdras purva tehnikais vadītājs, palīdzējis sacerējumus pavairot, pārrakstot tos ar rakstāmmašīnu, un izplatīt[37]. Sarunās ar L. Bračku laika posmā no 1958. līdz 1959. gadam V. Valtere viņu esot aģitējusi "pretpadomju garā", uzsverot viedokli par antikristu (antikristu personificējot ar Padomju Savienību). Viņa esot norādījusi, ka antikrists pārņemot visu pasauli un pēc tam tā tiks iznīcināta. Šie lielle notikumi sāksoties drīz, tāpēc cilvēkiem jābūt gataviem – nedrīkst piedalīties sabiedriskā darbā, nedrīkst apmeklēt skolu, teātri, kino, slimnīci nedrīkst saņemt medicīnisko palīdzību.

LPSR VDK Bauskas rajona nodaļa veica kratīšanu L. Bračkas un viņa ģimenes locekļu mājās Vecsaules un Brunavas ciemos, kā arī V. Valteres pastāvīgajā dzīvesvietā Rīgā. L. Bračkas dzīvesvietās bija atklāti gan reliģiozi apcerējumi, gan "fašistiskās Latvijas" aizliegtā literatūra, gan Latvijas Republikas valsts karogs. L. Bračkam 1960. gadā tika noteikts divu gadu ilgs cietumsods, par V. Valteri dots ekspertu slēdziens, ka viņa savu "pretpadomju aģitāciju" esot veikusi nepieskaitāmības stāvoklī, tāpēc kā psihiski slimai noteikta piespiedu ārstēšana apvienojumā ar izolāciju no sabiedrības[38].

Par "pretpadomju aktivitātēm" varēja atzīt arī dedzināšanu. Bauskas rajonā 1939. gadā dzimušais Laimonis Liepa kopā ar 1911. gadā Šauļu apriņķī dzimušo Albertu Zartmani atbēdības nolūkā kolhoza vadībai ļaunprātīgi nodedzinājuši Bauskas rajona kolhozos *Dzintars* un *Svītene* divus šķūņus ar labību[39]. A. Zartmanis ar mērķi izrādīt savu nepatiku pret kolhozu vadību 1959. gada augusta beigās, satiekot L. Liepu, pierunāja viņu palīdzēt aizdedzināt kolhozu šķūņus. Kā atlīdzību par šķūņu aizdedzināšanu apsolījis četras pudeles degvīna. L. Liepa piekrita. 1959. gada naktī no 13. uz 14. septembri L. Liepa ar velosipēdu brauca līdz kolhozam *Dzintars* piederošajam šķūnim un ar sērkokļiem aizdedzināja šķūnī esošo labību. Pēc tam L. Liepa nolēma aizdedzināt vienu no kolhoza *Svītene* šķūņiem.

Papildus minētajam A. Zartmanis esot sistemātiski veicis arī "pretpadomju aģitāciju". No 1955. līdz 1959. gadam A. Zartmanis risināja "pretpadomju rakstura sarunas" savas ģimenes lokā[40]. Viņš esot cildinājis dzīvi "buržuāziskajā Latvijā", "apmelojot" "padomju dzīves īstenību", kā arī izteica cerību par varas maiņu un amerikāņu atnākšanu LPSR. Saistībā ar minēto dedzināšanu un "pretpadomju aģitācijām" LPSR VDK Bauskas rajona nodaļas pilnvarotie veica plašas un intensīvas nopratināšanas, kas atspoguļotas LVA 1986. fonda 43592. lietā. Rezultātā L. Liepa tika sodīts ar četrus gadus cietumsodu, bet A. Zartmanim tika noteikti pieci gadi brīvības atņemšanas. Tāpat nosprieda piedzīt no abiem grēkzājiem par labu Bauskas rajona valsts apdrošināšanas inspekcijai atlīdzību par nodarītajiem zaudējumiem.

Pilnu pētījuma apskatu *.pdf datnes formā var lasīt šeit.

Plašāka informācija Agnija Ruhocka +37129670313, Dr. hist. Jānis Ķeruss +37129652260, Dr. iur. Kristīne Jarinovska +37129777788

[1] Bleiere, Daina, *Eiropa ārpus Eiropas... Dzīve Latvijas PSR*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2012, 43. lpp.

[2] "Положение о Комитете государственной безопасности при Совете Министров СССР и его органах на местах", *Лубянка. Орданы ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБ-МВД-КГБ 1917-1991. Справочник*. Под ред. акад. А. Н. Яковлева. Москва: Международный фонд "Демократия", 2003, С. 693. Pieejams: www.memo.ru/uploads/files/724.pdf

[3] LVA, PA-848. f., 1. apr., 37. l., 152. lpp

[4] LVA, PA-848. f., 1. apr., 19. l., 70. lp.

[5] LVA, PA-848. f., 1. apr., 37. l., 134. lp.

[6] LVA, PA-848. f., 1. apr., 20. l., 79. lp.

[7] Ābelnieks, Raitis, Urtāns, Aigars. "Nacionālā pretošanās kustība un padomju okupācijas represīvo iestāžu pret darbība Bauskas apriņķī (rajonā) (1944. gads – 50. gadu vidus)", *Okupētā Latvija 1940 – 1990, Latvijas Vēsturisku komisijas raksti*, 19. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005, 396. lpp.

- [8] LVA, 1986. f., 1. apr., 28387. l., 10. lp.
- [9] LVA, 1986. f., 1. apr., 41277. l., 2. sēj., 5. lp.
- [10] Turpat, 22. lp.
- [11] LVA, PA-848. f., 1. apr., 19. l., 48. lp.
- [12] LVA, PA-7518. f., 1. apr., 4. l., 31. lp.
- [13] Постановление ЦК КПСС "О работе органов государственной безопасности".
- [14] Jansons, Ritvars. *Latvijas PSR drošības iestāžu darbība un loma okupācijas režīma nostiprināšanā 1944 – 1956*, promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, 5. lpp. Pieejams: dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/4560/13698-Ritvars_Jansons_2009.pdf
- [15] LVA, PA-848. f., 1. apr., 31. l., 80. lp.
- [16] LVA, PA-848. f., 1. apr., 31. l., 80. lp.
- [17] Turpat.
- [18] Leopolds, Kļaviņš. "Es biju ziņotājs...", *Pilsonis*, Nr. 42, 1991, 22. oktobris, 5. lpp.
- [19] Leopolds, Kļaviņš. "Es biju ziņotājs...", *Pilsonis*, Nr. 42, 1991, 22. oktobris, 5. lpp.
- [20] LVA, PA-848. f., 1. apr., 24. l., 96. lp.
- [21] LVA, PA-848. f., 1. apr., 19. l., 48. lp.
- [22] LVA, 1986. f., 1. apr., 43919. l., 128. lp.
- [23] LVA, 1986. f., 1. apr., 45182. l., 2. sēj., 284. lp.
- [24] LVA, 1986. f., 1. apr. 43919. l., 129. lp.
- [25] Turpat, 130. lp.
- [26] Turpat, 131. lp.
- [27] Turpat 132.lpp
- [28] Brīvība, nr.1,-2, 01.01.1980, 14.lpp
- [29] LVA, f.1986, apr.1, l.45182, 2.sējums, 65.lpp
- [30] LVA, 1986. f., 1. apr., 45182. l., 2. sēj., 44. lp.
- [31] LVA, 1986. f., 1. apr., 45182. l., 1. sēj., 9. lp.
- [32] LVA, 1986. f., 1. apr., 45182. l., 2. sēj., 18. lp.
- [33] LVA, PA-848. f., 1. apr., 31. l., 79. lp.
- [34] LVA, PA-848. f., 1. apr., 31. l., 79. lp.
- [35] Baltgalve, Inta. "Vai tiešām VDK var darīt ko grib?", *Pilsonis*, Nr. 6, 1990, 9. oktobris, 3. lpp.
- [36] Turpat.
- [37] LVA, f. 1986, apr.1, l. 43874, 1.sēj., 33.lpp
- [38] LVA, f. 1986, apr.1, l. 43874, 2.sēj., 16.lpp
- [39] LVA, f. 1986, apr.1, l.43592, 2.sēj., 421.lpp
- [40] Turpat, 142.lpp

Saistītās ziņas:

Linards Muciņš: Nošaušana sevišķā kārtībā - PSRS noziegums pret ius cogens normām. Liepājas «Zilā brīnuma» piemērs. 21.11.2017

Mikrovēsture. Dzintars Ērglis: filtrācijas dokumenti un atmiņas Dūmeles ciema Gustava Eltmaņa (1911-1994) dzīvesstāsta fragmentā 20.11.2016

Tweet

Patīk 0

Ieteikt

